

ULUSLARARASI DİN BİLİMLERİ ÇALIŞTAYI

INTERNATIONAL WORKSHOP
ON RELIGIOUS SCIENCES

30 ARALIK / DECEMBER 2017

IĞDIR ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
IGDIR UNIVERSITY FACULTY OF DIVINITY

ISBN: 978-605-83039-3-5

IĞDIR ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ARALIK 2017

VELİ KAVRAMI ÜZERİNE SEMANTİK AÇIDAN BAZI DEĞERLENDİRMELER

NİHAT DEMİRKOL¹ & MEHMET EMİN YURT²

Giriş

İnsanoğlu hayatının her sahasında çeşitli badirelerden geçmektedir. Bazen hüznün bazen de sürur hayatımıza hâkim olmaktadır. Süruru ve hüznü yaşadığımız zamanlarda bizlerle beraber olanlar dostlarımızdır. Bu dostluğu karşılayan kavram ise “veli” kelimesidir. Veli kelimesini Kur’ân çeşitli manalarda kullanmaktadır. Bu manaların hepsi birbiriyle irtibatlı olmakla beraber aynı zaman da birbirinden ayrılan yönleri de bulunmaktadır. Mesela velinin hâkim manası, “dost” manasıyla itibarlı olmakla beraber ondan ayrılan yönü de bulunmaktadır. Hâkim olan birisi mahkûmuna dosttur. Bu yönüyle irtibatlıdır. Ama mahkum olan hâkime dost olsa dahi, hâkim olan yine hâkimdir, hükmeder. Bu yönüyle de ayrılmaktadır. Dolayısıyla “veli” kelimesinin bu manalarının anlaşılması için, Kur’ân’da kullanıldığı ayetlerin anlamlarının daha iyi anlaşılmasına ve Allah ile velayet (dostluk) bağlarımızı daha da kuvvetlendirmemize katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

1. Veli Kavramı

Lügat Manası

Veli kelimesi sözlükte “yardımcı, dost, arkadaş, sahip, malik, ermiş kişi, yönetici, koruyan ve korunan, mahlûkatın işlerini yöneten ve küçük çocukların bakımını üstlenen kimse” gibi pek çok manaya gelmektedir. Çoğulu ise “evliyadır.” Veli ile aynı kökten

¹ Arş. Gör. Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir

² Yrd. Doç. Dr. Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir

gelen mevlâ, “yardımcı, muavenet eden, dost vb.” manalara gelirken, yine aynı kökten gelen velayet ise “birinin işini üstlenmek, ülkeyi yönetmek, sultan” gibi anlamlara gelmektedir.³

Arap şiirinde veli kelimesi büyüklük kelimesi ile ifade edilerek, önemli ve büyük makamlar manasında kullanılmıştır. Şu beyit buna misal olarak verilebilir:

ولي الأعظم من سلفها ولي الهامة فيها والكبر

“Önemli ve büyük velilerin olduğu evliya-i azime O’nun neslindedir.”⁴

Veli ve Vali kelimesi el-Esmâ’l-Hüsna’dan olan isimlerdir. Yüce Alah’ın bir ismi olarak geçen veli kelimesi “eşyanın tamamında malikiyeti ve tasarrufu olan zat” şeklinde tanımlanmıştır.⁵

Velinin diğer manası da velâyet hakkına sahip olan kişi demektir. Veli biri adına ona danışmadan tek taraflı karar verme makamında olan kişidir. Velâyet hakkına sahip kimsenin velâyetini aldığı kimse hakkında tasarrufta bulunma hakkı vardır. Örneğin bir çocuğun velisi çocuğuna danışmadan onun hakkında tasarrufta bulunabilmektedir. Allah da bizim velimizdir. Bize sormadan bizim adımıza tek taraflı karar alma makamındadır. Bize namazı emrederken veya zinayı yasaklarken fikrimizi almamıştır. Emrini bildiren elçiler göndermiştir.

Günümüz toplumunda ise veli kavramının daha çok “yardımcı ve dost” manaları öne çıkmaktadır. Keza, “veli zat” denilince “Allah tarafından bazı hikmetli sırlara mazhar kılınmış kişi” veya avam tabiriyle “keramet sahibi kişi” şeklinde manalar akla gelmekte ve bu kişilere daha çok “evliya” denilmektedir. Kurtubî’ye

³ Ebu’l-Fazl Cemaleddin İbn Manzur el-Ensari er-Rufaî, *Lisanu’l-Arab*, Daru’s-Sadr, Beyrut, 1994, XV, 406; Mütercim Asım Efendi, *Kamusu Muhit Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013, IV, 1223, 1226. ;Ahmet Özalp, “Veli” *ŞİA*, VIII, 221.; Süleyman Uludağ, “Veli” *DİA*, XLIII, 25. Bekir Topaloğlu, “Veli” *DİA*, XLIII, 24.; Topaloğlu, *Arapça- Türkçe Yeni Kamus*, Elif Ofset Tesisleri, İstanbul, 1979. s. 506.

⁴ Halil b. Ahmet el-Ferahidi, *Kitabu’l Ayn*, Mektebetu’l Hilal, bsy, V, 365. ; İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 1994, V, 131.

⁵ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 1994, XV, 406.

(ö.671/1273) göre, evliyanın kerametleri haktır ve sabittir. Ona göre, kerametleri ya inkârcı bir bidatçi yahut haktan sapmış bir günahkâr inkâr edebilir.⁶ Bununla birlikte kerâmet, onu gösteren kişinin veli oluşuna da kesin bir delil teşkil etmez. Mutasavvıflara göre ise bu tür olağanüstü haller, kişinin veli olduğuna bir delildir. Kurtubî, kerâmetin velayete kesin bir şekilde delil olmayışını şöyle açıklar: “Gerçek veli, Yüce Allah tarafından mutlaka iman ile öleceği bilinen kimsedir. Böyle bir kimsenin iman üzere öleceğini bilmek imkânına sahip olmadığımıza göre, hatta o kişinin kendisi dahi iman üzere öleceğini kesinlikle söyleyemediğine göre, onun harikulade hallerinin Yüce Allah’ın velisi olduğunun mutlak bir delili olmadığı ortaya çıkar. Bununla birlikte Yüce Allah’ın bazı kullarının güzel akibetine, kendisi ile birlikte başkalarını da muttali kılması imkânsız bir şey değildir.”⁷

Ayrıca günümüzde “veli” kelimesi “baba” veya “anne” manasında da kullanılmaktadır. Nitekim öğrencinin babası veya annesi yerine çoğunlukla anne veya babaya ithafen “öğrencinin velisi” terkihi kullanılmaktadır.

Veli kelimesini genel (velayet-i amme) ve özel (velayet-i hasa) şeklinde taksim edenler de vardır. Genel velayete her Müslüman girerken özel velayete ise başta peygamberler ve sahabeler olmak üzere ibadetlerinde devamlı, kararlı ve ihlâslı olan kimseler girmektedir. Ayrıca genel velayetten özel velayete çalışarak çıkmakta bir engel bulunmamaktadır. Yani özel velayet kulluktaki duruma göredir. Belli insanların tekelinde olan bir şey değildir. Dolayısıyla her Müslümanın özel velayet için gayret etmesi gerekir.⁸

Eş Anlamlıları

Veli kelimesinin eş anlamlıları olarak, “Teavün, Kefl, Zahr ve

⁶ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Dâru Âlemi’l-Kutub, Riyâd, 1423/2003, XI, s. 28.

⁷ el-Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I, s. 297-298; Rızâ, Muhammed Reşîd, *el-Vahyu’l-Muhammedî*, Muessesetu ‘İzzi’ d-Dîn, Beyrût, 1406, s. 234-235.

⁸ el-Kelâbâzî, Ebu Bekr Muhammed b. İshak Buhârî, *et-Ta’arruf li-Mezhebi Ehli’l-Tasavvuf*, Şam 1986, s.74.

Nasr" kelimelerini sayabiliriz. Veli kelimesinin daha iyi anlaşılması için eş anlamlılarına kısaca değinmek istiyoruz.

a. Teavün

Teavün kelimesi "avn" kökünden türeyip "yardımlaşma" manasında en sık rastlanan kelimelerdendir. "İane" ve "maunet" kelimeleri de "yardım etmek" manasında kullanılır. Yardım eden kimseye ve genellikle işe yarayan her şeye "muin", birinden yardım istemeye "istiane", kendisinden yardım istenen kişiye "müstean" denir. Yine aynı kökten gelen "maun" insanlara faydalı olan şeydir.⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de "iane" kelimesi iki ayette geçer.¹⁰ İki ayette ise "müstean" "yardımı umulan" manasında olarak geçmektedir.¹¹ Türevleriyle beraber teavün kelimesi Kur'ân'da toplam on bir defa geçmektedir.¹²

Teavün kelimesi Maide suresinin ikinci ayetinde iki defa zikredilmiş ve iyilik ile kötülük kelimeleriyle beraber kullanılmıştır.

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

"İyilik ve takva üzerine yardımlaşın! Ama günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın! Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çok şiddetlidir."¹³

Allah Teâlâ müminlere hayır ve takva üzere, birbirlerine karşı yardımcı olmalarını emrederek günah ve aşırı derecede düşmanlık yapmak hususunda ise yardımlaşmalarını yasaklamaktadır.

Ayrıca ayette kötülük eden insanlara karşı öfkenin kontrol altına alınması ve saldırgan tutumlardan vazgeçilmesi gerektiğini belirttikten sonra, iyilik ve takvada yardımlaşma emredilmiş, kötülük ve düşmanlıkta ise yasaklanmıştır. Böylece, cahiliye döneminden kalma kabileci dayanışma âdetleri yasaklanmıştır. Çünkü kabilecilikte iyilik ve kötülüğün durumuna bakılmaksızın, kendi

⁹ Mustafa Çağrıncı, "Yardımlaşma", *DİA*, XLIII, 332.

¹⁰ Kehf 18/95; Furkan 25/4.

¹¹ Yusuf 12/18; Enbiya 21/112.

¹² Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mu'cemu-l Müfhehres li Elfazi'l Kur'ani-l Kerim*, Dâru-l Hadis, Kahire, 1945, s.494.

¹³ Maide 5/2.

kabilesinden olanlara yardımcı olmak vazife addedilirdi.¹⁴ Teavün kelimesinin yardımcı manası veli kelimesinin yardımcı manasıyla aynıdır. Bundan dolayı veli kelimesi ile teavün kelimesi arasında önemli bir mana ilişkisi bulunmaktadır.

b. Kefl (Kefil Olmak/Kefâlet)

Kefl kelimesi lügatte “birinin bakımını, ihtiyaçlarını üzerine almak” anlamına gelir. Kefl kökünden türeyen “tekâfül” ise “bir-birine kefil olmak, birbirinin ihtiyacını karşılamak” anlamına gelmektedir. Bir kimsenin bakımını üzerine alana kefil denir. Arapça’da “et-tekâfülü’l-ictimaî” terkibi sosyal yardımlaşma ve dayanışma için kullanılmaktadır.¹⁵ Terim olarak tekâfül, bir borcun ya da bir hakkın ödenmesi hususunda kefilin zimmeti ile asıl borç sahibinin zimmetinin birleştirilmesidir. Bu durumda borç sahibi ile kefil aynı konumda olup sorumluluğu paylaşmaktadırlar. Asıl borç sahibi borcunu ödemediği takdirde kefil ödemek durumundadır. Kefil asıl borç sahibine sorumluluk alarak yardım etmiş olmaktadır.¹⁶ Kefl kelimesi Kur’ân’da bir defa “pay” manasında “kifl” şeklinde;

وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا

“Kim kötü bir şefaatte bulunursa ona o kötülükten bir pay vardır.”¹⁷

Bir defa da “himayesine almak” manasında “keffelehâ” şeklinde geçmektedir;

وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

“Ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Ve onu Zekeriya’nın himayesine verdi.”¹⁸

Başka bir ayette ise “iki kat pay vermek” manasında “kifleyn” şeklinde;

¹⁴ Çağrıncı, “Yardımlaşma”, XLIII, 333.

¹⁵ el-Ferahidi, *Kitabu’l Ayn*, V, 373. ; İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, XI, 590. ; Çağrıncı, “Yardımlaşma”, XLIII, 333.

¹⁶ Osman Eskicioğlu, “Kefil”, *ŞİA*, IV, 303-304.

¹⁷ Nisa 4/85.

¹⁸ Al-i İmran 3/37.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve peygambere iman edin ki, size rahmetinden iki kat pay versin.”¹⁹

Bir defa da “sorumluluk yüklenmek” manasında “lâ tükellefu” şeklinde geçmektedir;

لَا تُكَلِّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا

“Hiç kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklenmez.”²⁰

İki defa da “yüklemez”²¹ şeklinde geçmekte olup Allah ile kul arasında Allah’ın kula bir sorumluluk yüklemesi veya yüklememesi manasında kullanılmıştır. Hz. Zekeriya’nın (a.s), Hz. Meryem’i himaye ederek ona yardım etmesi manasında kullanılan “kefl” kelimesi, Kur’ân’da veli kavramı gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Hz. Zekeriya’nın (a.s.) Hz. Meryem’i himaye ederek yardım etmesi; “kefl” kelimesinin, “birinin bakımını, ihtiyaçlarını üzerine almak” manası ile daha önce belirttiğimiz veli kelimesin manalarıyla eşdeğer olmaktadır. Bundan dolayı “veli” ile “kefl” kelimelerinin bazen eş anlamlı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

c. Zahr

“Zahr” kelimesi lügatte “birbirine yardımcı olmak, yükünü paylaşmak, batının zıttı” anlamına gelir.²² “Zahr” kökünden türeyen “tezahür” “yardımlaşmak, birbirine destek olmak” gibi manalara gelirken “zâhir” veya “zahîr” ise “yardım eden” anlamına gelmektedir.²³ “Zahr” kelimesi Arapçada “sırt” anlamına gelirken tezahür ise “sırt sırta vermek” anlamına gelmektedir. “Zahr” kelimesi ve türevleri Kur’ân’da çeşitli şekillerde geçmektedir. Yardımlaşma anlamında kullanılan “zahr” kelimesi Kur’ân’da şöyle geçmektedir.

¹⁹ Hadid 57/28.

²⁰ Bakara 2/233.

²¹ Bakara 2/286. ; Talak 65/7.

²² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IV, 521.

²³ Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed ez-Zühri, *Tezhibu'l-Lugat*, Daru'l İhya, Beyrut, 2001, VI, 135.

إِنْ تَوْبًا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

“Eğer siz ikiniz Allah’a töbe ederseniz (ne iyi). Çünkü kalpleriniz kaydı. Eğer ona karşı birbirinize arka çıkarsanız. Bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrail de, mü’minlerin salih olanları da.”²⁴

Ayetten de anlaşılacağı üzere “zahr”, bir kimseye karşı birlik olmak, birbiriyle yardımlaşmak anlamlarına gelmektedir. Ayetin lafzından iki kadına hitap edildiği bellidir. Ayrıca siyak ve sibaktan bu iki kadının Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hanımları olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü surenin ilk beş ayeti onlarla ilgilidir. Hz. Peygamberin eşlerine hitap eden bu ayette eşlerinin efendimize karşı birbirlerine yardım etmemeleri konusunda uyarılmışlardır. Ve buradaki yardımlaşma تَظَاهَرَا kelimesiyle ifade edilmiştir.

Yüce Allah, Kur’ân’la meydan okumuştur. Kelâmının mucizeliğini göstermek için ise, insanların ve cinlerin Kur’ân’ın bir benzerini getirmek noktasında, hepsinin bir araya gelmesi ve birbirine yardım etmesi durumunda bile, yine de Kur’ân’ın bir benzerini meydana getiremeyeceklerini ifade etmiştir. İnsanların ve cinlerin birbirine yardımlaşması da “zahîr” kelimesiyle ifade edilmiştir.

قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ
بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

“De ki: Eğer bütün ins ve cin bu Kur’ân’ın bir benzerini getirmek üzere bir araya toplansalar yine de onun bir benzerini meydana getiremezler. Velev birbirine yardımcı da olsalar.”²⁵

“Zahr” kelimesi, yardımlaşma, birbirine arka çıkma manalarının yanı sıra; açık olan, görünen gibi manalarda da kullanılmıştır.²⁶

d. Nasr

Nasr kelimesi Arapçada “na-sa-ra” fiilinden gelmektedir. Sözlükte “yardım etmek, desteklemek, sıkıntıdan kurtarmak, zafer

²⁴ Tahrim 66/4.

²⁵ İsra 17/88.

²⁶ Abdülbaki, *Mu’cem*, s.440.

vermek,²⁷ mazluma yardım etmek, zalimden intikam almak” gibi manalara gelmektedir.²⁸ Bu fiilin ism-i fâili olan ناصر kelimesi, karşı destek olmak, birbirine yardım etmek, düşmana karşı dostlarına yardım etmek, gözetmek ve yardımcı olmak gibi manalara gelirken; انتصار kelimesi ise cesaretlendirmek, başarı kazanmak, galibiyet gibi manalara gelmektedir. انصار kelimesi ise taraftarlar, destekçiler, yardım edenler, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Medine’ye hicretinde ona ve ashabına yardımcı olanlar için kullanılmaktadır.²⁹

Nasr kelimesi Araplarda kuraklık nedeniyle bitkilerin yeşermesi için yağmurun yere olan yardımı dolayısıyla نُصِرَ أَرْضُ بَنِي فُلَانٍ “*Filan oğullarının arazisine yardım edildi (yağmurla sulandı).*” Ya da نَصَرَ الْغَيْثُ الْأَرْضَ “*Yağmur yere yardım etti*” tabirlerinden alınmıştır.³⁰

“Nasr” kelimesi Kur’ân’da değişik manalarda geçmektedir;

- Gelecek tehlikelere karşı korumak veya korunmuş olmak manasında,³¹
- Yardım ve destek manasında,³²
- Zafer manasında,³³
- İntikam manasında³⁴ kullanılmıştır.³⁵

Kefevî (ö.1684), “nasr” kelimesinin “zarar ve sıkıntıyı def etmeye has” olduğunu söylemiştir.³⁶ Ancak yukarıda da nazara ver-

²⁷Ahmed Ebu Haka, *Mu’cemu-l Nefaisi’l Vasiit*, Daru’l Nefais, Beyrut,2008, s.1245; Topaloğlu, “Nasir”, *DİA*, XXXII, 412.

²⁸ Ferahidi, *Kitabul Ayn*,s.877.

²⁹Ragıb El-İsfehani, *Mufredatu Elfazı’l Kur’an*, Daru’l fikr. Beyrut,2010 s.516; Muhammed b. Yusuf eş-Şeybani ebi Hayyan el-Endulusi, *Bahru muhit*, Daru-l fikri’l İlmiyye, Beyrut, 1993.VIII,524; İbrahim Mustafa, *Mu’cemul vasiit*, Mektebetu İslamiyye, Beyrut, t.s. s.926.; Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.1178.

³⁰Ebu Ubeyde Ma’mer b. el-Musenna et-Teymi, *Mecazu-l Kur’an*, Mektebetu’l Hanci, Kahire, t.s. II,46.

³¹ Duhan 44/41.

³² Haşır 59/11.

³³ Al-i İmran 3/126.

³⁴ Şura 42/41.

³⁵ Mukatil b. Süleyman, *Kur’an Terimleri Sözlüğü*, Çev. M.Beşir Eryarsoy. Buruç Yay. İstanbul, 2004.s.307-309.

³⁶ Ebil Beka el- Haseni el- Kefevî, *el- Külliyyat*, Matbaa-i amire, İst. 1870 s. 909.

diğimiz üzere “nasr” kelimesinin kullanımları ve manaları dikkate alınınca, bu kelimeye; “zarar ve sıkıntıyı def etmeye has olmak” gibi bir mana vermek yeterli olmaz. Bunun yerine “nasr” kelimesi; “zarar ve sıkıntıyı def edip menfaati celb etmektir” demek daha doğru bir tanım olabilir. Çünkü yapılan yardım sonucunda kazanılan galibiyet, zafer, başarı gibi durumlar, menfaat getirir. Mesela savaşta bir topluma yardım edilip, o toplum savaşı kazandığında karşı tarafın topraklarını ve eşyalarını ganimet olarak alır. Bu da yapılan yardımın neticesi olup bir yönüyle menfaati celbtir.

2. Kur’ân’da Veli Kavramı

Veli kavramının türemiş olduğu “*ve-li-ye*”, gerek farklı baplardan fiil olarak gerekse de isim olarak; “*vellâ, tevellâ, vâli, veli, evliyâ, velâyet, evlâ, mevlâ, mevâli*” şeklinde Kur’ân’da 230’u aşkın yerde geçmektedir. Kırktan fazla yerde “*veli*” olarak, yine kırktan fazla yerde “*evliyâ*” olarak, yirmi kadar ayette ise “*mevlâ*” şeklinde, bazen Allah’a nispet edilerek O’nun mümin kullarının koruyucusu ve dostu olduğu, bazen de peygamberlerin ve müminlerin Allah’ı dost edindikleri şeklinde geçmektedir.³⁷

Veli kavramı ve türevlerinin Kur’ân’daki bütün manaları üzerinde durmak, tebliğimizin kapsamını açacağından, genel olarak bazı başlıklar üzerinde durmanın daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Bu bağlamda veli kavramı Kur’ân’da genel hatlarıyla şu manalarda geçmektedir;

1) Dost Anlamında Kullanılması

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tâğuttur, onları aydınlıktan

³⁷ Bakara, 2/257; “Allah iman edenlerin yardımcısıdır (velisidir), onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.”; Bakara, 2/282; “Affet bizi; lütfen başıyla kusurlarımızı, merhamet buyur bize. Sensin Mevla’mız, yardımcımız.”; Al-i İmran, 3/68; “Allah da müminlerin velisidir.”; Tevbe, 9/51; “De ki: “Allah bizim hakkımızda ne takdir etmiş, ne yazmışsa başımıza ancak o gelir. Mevlamız, Sahibimiz O’dur.”

alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.”³⁸

Ayette geçen “veli” kelimesine Zeccâc (ö.311/923) “yardımcı” manasını verip bir kişinin çocuğunun bakımını, geçimini ve yetiştirilmesini üstlenmesi gibi Allah’ın da Müslüman kullarına bu dünyada yardım ettiğini, ahirette ise mükâfatlarının kendisine ait olduğunu ifade etmiştir.³⁹

Maturidî (ö.333/944) ise, benzer bir yorum yapıp velinin “en yakın, en münasip” anlamındaki “evla” manasına da gelebileceğini belirtmiştir. Müslümanların ümit ve isteklerinin Allah’a olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰ Ebu’l-Kasım (ö.337/949) ise veli kelimesini “aralarında engel olmadan iki şeyin yan yana olması” şeklinde tanımladıktan sonra Allah’ın kâfirlere de nimetler verdiğini, onların bakımını da üstlendiğini ancak kâfirler için “Allah kâfirlerin de velisidir” demenin yanlış olacağını ifade etmiştir.⁴¹ Çünkü Müslümanlar Allah’ın nimetine karşılık ona iman, itaat ve şükürle cevap verirken, kâfirler ise Allah’a şirk koşmakla karşılık vermektedirler.

Kuşeyrî (ö. 465/1072), Müslümanların Allah’ın velileri olmalarını “Allah velilerinin, O’nun dinine yardım etmeleri ve kendisine itaat etmeleri” şeklinde yorumlamıştır. Kuşeyrî’ye göre Allah’ın dost edindiği kimsenin özelliklerinden birisi, Allah tarafından kötülüklerden korunup, iyi taleplerinin hayırlı bir şekilde yerine getirilmesi, diğeri de Allah dostlarının kalplerine sevgisinin yerleştirilmesidir.⁴² Veli kavramı pek çok ayette de aynı şekilde dost manasında kullanılmaktadır.⁴³

---

³⁸ Bakara 2/257.

³⁹Ebu İshak İbrahim b. es-Seri b. Sehl ez-Zeccac el-Bağdadi, *Tefsir’u Esmâ-i İlahi-l Hüsnâ*, Beyrut,1975,s.55

⁴⁰ Ebu Mansur Muhammed b. Mahmud el-Maturidi, *Tefsiri-l Kur’ani-l Azim(Te’vilatı Ehli Sünne)*, Beyrut, 2004, I, 218.

⁴¹ Ebu’l-Kasım Abdurrahman b. İshak en-Nihavendi ez-Zeccaci, *İştikaku Esmâ’illâh*, Beyrut,1986, s. 113-115.

⁴² Ebu Kasım Abdülkerim b. el-Kuşeyrî, *et-Tahbir fi’ ilm-it-Tezkir*, Kahire, 1968, s.71-72.

⁴³ Al-i İmrân 3/ 68; Nisâ 4/ 45, 76, 119, Mâide 5/ 55.

2) Yardımcı ve Taraftar Anlamında Kullanılması

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مَن دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

“Bilmez misin, göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümlerliği yalnızca Allah’ındır? Sizin için Allah’tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.”⁴⁴

Burada ki dostluk sadece Müslümanlar için geçerli olmaktadır. Çünkü Allah kâfirlerin dostu değildir. Sadece kendisinin mülkünü sahibi olduğunu belirtmesiyle de kâfirlerin yaptıklarının boşa olduğunu, kendi yardımcı ve taraftarlarının kazanacağını vurgulamaktadır. Veli kavramı, başka ayetlerde de aynı şekilde yardımcı ve taraftar manalarında geçmektedir.⁴⁵

3) Hâkim ve Yönetici Anlamında Kullanılması

Veli kelimesinin kullanıldığı diğer bir mana ise hâkim ve yönetici manasıdır. Misal olarak şu ayeti nazara verebiliriz;

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرُ بِهِ وَأَسْمِعُ مَا لَهُمْ مَن دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا

“De ki: Ne kadar kaldıklarımı Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gizli bilgisi O’na aittir. O’nun görmesi de, işitmesi de şâyanyı hayrettir. Onların (göklerde ve yerde olanların), O’ndan başka bir yöneticisi yoktur. O, kendi hükümlerliğine kimseyi ortak etmez.”⁴⁶

Bu ayette veli kelimesi, Yüce Allah’ın yerlerin ve göklerin hâkimi ve yöneticisi olması şeklinde kullanılmaktadır. Hâkim olan yönetici olur. Yönetici olan ise zaten hâkim olmak zorundadır.

4) Çocuk Manasında Kullanılması

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا

“Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısır. Tarafından bana bir veli (çocuk) ver.”⁴⁷

Ayet Hz. Zekeriya’nın (a.s.) Allah’tan çocuk istemesi ile alaka-

⁴⁴ Bakara 2 /107.

⁴⁵ Al-i İmrân 3/ 122.; Nisâ 4/ 139, ; Mâide 5/ 51.

⁴⁶ Kehf 18/26.

⁴⁷ Meryam 19/5.

lıdır. Hz. Zekeriya'nın (a.s.) duası üzerine Allah, bir çocuk müjde-
liyor ve ismini de Yahya koyduğunu vahiyle bildirmektedir. Bura-
da veli kelimesi çocuk manasında kullanılmıştır.

5) Temsilci Manasında Kullanılması

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِكْ وَلِيُّهُ...
بِالْعَدْلِ...

“...Şayet borçlu sefih veya akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıra-
mayacak durumda ise, velisi adaletle yazdırın...”⁴⁸

İslam hukuku ile alakalı bu ayette ise veli kelimesi temsilci
manasında kullanılmaktadır. Aslında bu ayetteki veli kelimesi
peder manasında da ele alabiliriz. Çünkü sefih veya kendisi söyle-
yip yazdıramayacak durumda olan kimselere genellikle pederleri
yardımcı olurlar veya temsilcileri onların işlerini yürütmektedir.
Bu açıdan buradaki “veli” kelimesi her iki manaya da gelebilir.

Sonuç

Veli kelimesi ve türevleri Kur’ân’da kullanıldığı yerlerde ge-
nel olarak yardımcı, taraftar, dost, hâkim, yönetici, çocuk ve tem-
silci gibi manalarda kullanıldığını görmekteyiz. Veli kelimesinin eş
anamlıları ise velinin daha çok yardımcı manalarıyla yakından
alakalıdır.

Veli kelimesi Allah için mülkünde ortağı olmayan, rahmetini
yayan ve dostunu yücelten, iyileri kollayıp gözeten ve sonsuz vefa-
lı anlamlarında kullanılırken; Müslümanlar için ise daha çok yar-
dımcı, peder, temsilci ve dost olma vb. manaları öne çıkmaktadır.
Allah’ın velisi olduğu kimseler Müslümanlardır. Allah, kâfirlerin
velisi değildir. Onların velisi tağutlardır. Dolayısıyla buradan şu
sonuca da ulaşabiliriz. Allah, kâfirlerin dostu olmadığı gibi Müs-
lümanlar da kâfirlerin dostu olamazlar. Çünkü bizi yaratanın ve
dostumuz olan zatın, dost olmadığı birisini dost edinmek O’nun
dostluğunu kaybetmek anlamına gelmektedir. Allah’ın dostluğunu
kaybetmenin neticesi kesin hüsrân olan bir durumdur. Hiç bir

⁴⁸ Bakara 2/282.

Müslüman bilerek bu durma düşmek istemez. Müslümanların Allah'ın velisi olduğu ayetle sabit olmakla beraber bu dostluğu genel (velayet-i amme) ve özel (velayet-i hasa) diye bir ayrıma tabi tutanlar da vardır. Genel dostlukta, her Müslüman Allah'ın kulu olmasından dolayı Allah'ın dostudur. Özel dostlukta ise, devamlı, kararlı ve ihlâslı bir şekilde ibadet eden kullar Allah'ın dostu olmaktadır.

Sonuç olarak veli kelimesinin genel manaları “yardımcı, dost, arkadaş, sahip, malik, yönetici, taraftar, koruyan ve korunan, mahlûkatın işlerini yöneten ve küçük çocukların bakımını üstlenen kimse, temsilci” gibi anlamlara gelmesinin yanında kullanıldığı kişiye ve duruma göre mana değişimlerine uğrayabilmektedir. Mesela ayetlerden de anlaşılacağı üzere veli kelimesi Allah için, hâkim ve yönetici manasına gelirken, insanlar için ise daha çok dost manası ön plana çıkmaktadır. Yani bütün bu manaları kapsamakla beraber, kullanıldığı bağlama göre farklı manalar da alabilen bir kavramdır.

Kaynakça

Abdulkaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l Müfehres li elfazi'l-Kur'ân-il-Kerim*, Kahire, 1945,

Asım Efendi, Mütercim, *Kamusu Muhit Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013,

Çağrı, Mustafa, “Yardımlaşma”, *DİA*.

Ebu Haka, Ahmed, *Mu'cemu-l Nefaisi'l Vasit*, Dâru'l Nefais, Beyrut, 2008.

Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endulusi, *Bahru Muhit*, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, 1993.

Ebu Mansur, Muhammed b. Ahmed ez-Zühri, *Tezhibu'l-Lugat*, Daru'l İhya, Beyrut, 2001.

Ferahidi, Halil b. Ahmet, *Kitabu'l-Ayn*, Mektebetu'l Hilal, byy.

Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mekteb Yay., İstanbul,, 2011.

Eskicioğlu, Osman "Kefil", ŞİA,

Kefevî, Ebil Beka el- Haseni, *el- Külliyyat*, Matbaa-i amire, İstanbul, 1870.

Kelâbâzî, Ebu Bekr Muhammed b. İshak Buharî, *et-Ta'arruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Şam 1986.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru Âlemi'l-Kutub, Riyâd, 1423/2003.

Kuşeyrî, Talha bin Muhammed Ebu'l Kâsim el-Nişaburi, *Letâifu-l İşarat*, Byy,1981.

Özalp, Ahmet, "Veli" ŞİA.

Maturidi, Ebu Mansur Muhammed b. Mahmud, *Tefsiri-l Kur'âni-l Azim(Te'vilati Ehli Sünne)*, Beyrut, 2004.

İbn Manzur, Ebu'l Fazl Cemaleddin el-Ensari er-Rufaî, *Lisanu'l-Arab*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1994.

İsfehâni, Râgîb, *Müfredat'u Eلفazi'l-Kur'ân*, Dâru'l Fikr. Beyrut,2010.

Mustafa, İbrahim *Mu'cemul vasit*, Mektebetu İslamiyye, Beyrut, t.s.

Rızâ, Muhammed Reşîd, *el-Vahyu'l-Muhammedî*, Muessesetu 'İzzi'd-Dîn, Beyrût, 1406.

Süleyman, Mukatil b. *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, Çev. M.Beşir Eryarsoy. Buruç Yay. İstanbul, 2004.

Teymi, Ebu Ubeyde Ma'mer b. el-Musenna, *Mecazu-l Kur'ân*, Mektebetu'l Hanci, Kahire, t.s.

Topaloğlu, Bekir, "Nasir" DİA.

Topaloğlu, Bekir, "Veli" DİA.

Topaloğlu, Bekir, *Arapça- Türkçe Yeni Kamus*, Elif Ofset Tesisleri, İstanbul, 1979.

Uludağ, Süleyman "Veli" DİA.

Zeccac, Ebu İshak İbrahim b. Seri b. Sehl Bağdadi, *Tefsir'u Esma-i İlahi-l Hüsnâ*, Beyrut,1975.